

Функціонування і розвиток механізмів державного управління
УДК 354:341.71

Бурик Зоряна Михайлівна

*доктор наук з державного управління,
професор кафедри управління та бізнес адміністрування
Інститут післядипломної освіти та довузівської підготовки
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

Бурик Зоряна Михайловна

*доктор наук по государственному управлению,
профессор кафедры управления и бизнес-администрирования
Институт последипломного образования и довузовской подготовки
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника*

Buryk Zoriana

*Doctor of Science in Public Administration,
Professor of the Department of Management and Business Administration
Institute of Graduate Studies and Preuniversity Education of
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

**РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ
ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ
РАЗВИТИЕ ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА
ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В ГОСУДАРСТВЕННОМ
УПРАВЛЕНИИ
DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL OF THE
DIPLOMATIC SERVICE IN PUBLIC ADMINISTRATION**

Анотація. У статті розглянуто сутність інтелектуального капіталу дипломатичної служби. Визначено, що особливістю розвитку світової ринкової економіки є формування економіки знань, що в свою

чергу кардинально змінило принципи соціально-економічного розвитку. Знання та інформація поступово стають одним з ключових чинників розвитку держави. Вивчення питань розвитку інтелектуального капіталу дипломатичної служби в даний час набуло великого значення, має як теоретичне, так і практичне значення для ефективного функціонування системи державної служби, а також здійснення ефективного державного управління зовнішньополітичною діяльністю та міжнародним співробітництвом. Завданням ефективного державного управління інтелектуальним капіталом дипломатичної служби є розширення повноважень та створення передумов для успішної діяльності установи. Інтеграція і комбінація існуючих методів та інструментів з новими інноваційними формами дозволяє розширити компетенції установи та покращити її діяльність. Інтелектуальний капітал є важливим чинником інновацій та здійснення ефективної державної зовнішньої політики. В статті систематизовано сутність поняття "інтелектуальні ресурси" як система сукупності форм інтелектуальних ресурсів установи, що формуються в процесі освоєння новітніх знань з метою стійкого збалансованого розвитку. Доведено, що інтелектуальний капітал включає в себе три основних складові: людський капітал, капітал взаємин та структурний капітал. Визначено, що посилення процесів інтеграції та глобалізації вимагає від держави вдосконалення системи підготовки, підвищення кваліфікації та управління кадрами дипломатичної служби усіх ланок з метою ефективних стратегій на міжнародній. Від ефективного вдосконалення управління інтелектуальними ресурсами буде залежати робота держави в сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин. Від того наскільки успішно в дипломатичному механізмі відбудеться адаптація до нового інформаційного міжнародного середовища буде залежати ефективність діяльності всього дипломатичного середовища.

Ключові слова: людський капітал, інтелектуальний капітал, державне управління, дипломатична служба.

Анотація. В статті розглянуто сутність інтелектуального капіталу дипломатичної служби. Визначено, що особливістю розвитку світової ринкової економіки є формування економіки знань, в свою чергу кардинально змінило принципи соціально-економічного розвитку. Знання та інформація поступово стають одним з ключових факторів розвитку держави. Вивчення питань розвитку інтелектуального капіталу дипломатичної служби в наше час набуло великого значення як теоретичного, так і практичного значення для ефективного функціонування системи державної служби, а також здійснення ефективного державного управління зовнішньополітичною діяльністю та міжнародним співробітництвом. Задачею ефективного державного управління інтелектуальним капіталом дипломатичної служби є розширення повноважень та створення передумов для успішної діяльності установи. Інтеграція та комбінація існуючих методів та інструментів з новими інноваційними формами дозволяє розширити компетенції установи та покращити її діяльність. Інтелектуальний капітал є важливим фактором інновацій та здійснення ефективної державної зовнішньої політики. В статті систематизовано сутність поняття "інтелектуальні ресурси" як система сукупності форм інтелектуальних ресурсів установи, формуються в процесі освоєння новітніх знань з метою сталого збалансованого розвитку. Доведено, що інтелектуальний капітал включає в себе три основні складові: людський капітал, капітал відносин та структурний капітал. Визначено, що посилення

процессов интеграции и глобализации требует от государства совершенствования системы подготовки, повышения квалификации и управления кадрами дипломатической службы всех звеньев с целью эффективных стратегий на международной. От эффективного совершенствования управления интеллектуальными ресурсами будет зависеть работа государства в сфере внешней политики и международных отношений. От того насколько успешно в дипломатическом механизме состоится адаптация к новой информационной международной среды будет зависеть эффективность деятельности всего дипломатического среды.

Ключевые слова: *человеческий капитал, интеллектуальный капитал, государственное управление, дипломатическая служба.*

Summary. *The article considers the essence of the intellectual capital of the diplomatic service. It is determined that the peculiarity of the development of the world market economy is the formation of the knowledge economy, which in turn has radically changed the principles of socio-economic development. Knowledge and information are gradually becoming one of the key factors in the development of the state. The study of the development of intellectual capital of the diplomatic service is now of great importance, has both theoretical and practical significance for the effective functioning of the civil service, as well as the implementation of effective public administration of foreign policy and international cooperation. The task of effective state management of the intellectual capital of the diplomatic service is to expand the powers and create the preconditions for the successful operation of the institution. Integration and combination of existing methods and tools with new innovative forms allows to expand the competencies of the institution and improve its activities. Intellectual capital is an important factor in innovation and the implementation of effective public foreign policy. The article systematizes the essence of the concept of*

"intellectual resources" as a system of a set of forms of intellectual resources of the institution, which are formed in the process of mastering the latest knowledge for sustainable development. It is proved that intellectual capital includes three main components: human capital, relationship capital and structural capital. It is determined that the strengthening of the processes of integration and globalization requires the state to improve the system of training, retraining and personnel management of the diplomatic service of all levels in order to have effective strategies at the international level. The work of the state in the field of foreign policy and international relations will depend on the effective improvement of the management of intellectual resources. The effectiveness of the entire diplomatic environment will depend on how successfully the diplomatic mechanism adapts to the new international information environment.

Key words: *human capital, intellectual capital, public administration, diplomatic service.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими актуальними завданнями. Дипломатія є найбільш ефективним інструментом міжнародного діалогу. Тим не менше, в сучасному світі методи традиційної дипломатії втрачають колишнє значення. В умовах глобалізації та зростаючої ролі інформаційних технологій, проблеми, що раніше рахувались виключно внутрішньою справою держави, на даний час вирішуються на міжнародному рівні.

Сучасна інтелектуальна економіка, що ґрунтується на використанні знань в якості основного нематеріального активу, характеризується здатністю використовувати інтелектуальні ресурси для задоволення людських потреб та створювати передові рішення з метою свого розвитку. Сучасні технологічні детермінанти створюють умови змін, диктують логіку розвитку людської цивілізації, визначають динаміку та контури

можливих трансформацій соціально-економічних систем. Інтелектуальні ресурси набули важливого стратегічного значення, як для окремих організацій, так і для суспільства в цілому, оскільки, формують ядро сучасних економічних відносин, дозволяють створювати нову додану вартість та використовувати їх якості довгострокової стійкої конкурентної переваги.

Нове технологічне середовище та соціально-політичне середовище в більшій мірі ставить під питання ефективність та існування багатьох традиційних соціальних та соціально-політичних інститутів, в тому числі держав та їх дипломатичних служб, чи в меншій мірі, деяких їх функцій. Мова йде про трансформацію дипломатичної служби з урахуванням перманентних змін, становлення соціально-політичного та інформаційно-комунікаційного середовища. Актуальність даного дослідження обумовлена новою соціально-політичною реальністю, у якій опинилась дипломатична служба внаслідок суттєвих змін у суспільстві, міжнародних відносинах та зовнішній політиці, що відбуваються під впливом розвитку науки та технологій, нових засобів інформації та комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку інтелектуального капіталу дипломатичної служби в державному управлінні приділяється значна увага вітчизняних вчених, зокрема, О.Ю. Амосова, І.М. Білоус, Т. І. Биркович, А.О. Гончарова, Н.Л. Гавкалова, Б.І. Гуменюка, М. Кулінич, А.І. Музики, О. Г. Макаренко, О.В. Попело, Р. Марутяна, С. А. Федчишина, О.В. Щерби. Дані дослідження присвячено правовим аспектам регулювання дипломатичної діяльності, деяким питанням розвитку та захисту інтелектуального капіталу дипломатичної служби, але під впливом нових ефектів глобалізації та становлення інформаційного суспільства виникає необхідність детальнішого розгляду питань щодо розвитку інтелектуального капіталу дипломатичної служби.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці рекомендацій щодо подальшого розвитку інтелектуального капіталу дипломатичної служби в державному управлінні.

Виклад основного матеріалу. Ефективність функціонування державної установи значною мірою залежить від інноваційного рівня, що напряму пов'язано з якістю інтелектуального капіталу як одного з найважливіших чинників соціально-економічного зростання. В сучасному світі увага вчених до сутності інтелектуального капіталу значно зростає, це пов'язано із зростанням ролі людського чинника. Термін "інтелектуальний" виник від слова "інтелект". Це означає "пізнання, розуміння людини" [4, с. 311]. Сьогодні є велика кількість трактувань поняття "інтелектуальний капітал" (див. табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до трактування поняття "інтелектуальний капітал"

Автор	Формулювання
Дж.К.Гелбрейт	Інтелектуальна діяльність.
С. Алберт, К. Бредлі	Процес перетворення знань та активів у корисні ресурси, що дають конкурентні переваги індивідуумам, фірмам та націям.
Г. Сент-Ондрж	Людський капітал, споживчий капітал, структурний капітал.
Е. Брукінг	Сукупність нематеріальних активів, що можуть бути використані для створення вартості та без яких компанія не зможе існувати та розвивати конкурентні переваги.
Л. Едвінсон	Особливе поєднання людського капіталу (реальні та потенційні інтелектуальні можливості, а також відповідні практичні навички працівників компанії) та структурного капіталу. Це здатність трансформувати знання та нематеріальні активи в чинники (ресурси), що створюють багатство за рахунок особливого ефекту від "множення" людського капіталу на структурний.
Б.З. Мільнер	Явні та неявні знання, навички, що належать як компанії, так і окремим особам, а також структурні та культурні елементи організації.

Джерело: складено за [5; 6]

Як свідчить історія розвитку багатьох країн, однією з визначальних умов ефективності економічних трансформацій є випереджуючий розвиток інтелектуальних ресурсів [3, с.51]. Адже, тільки інтелектуально розвинута

держава може забезпечити достатній рівень життя населення й процвітання суспільства, що вимагає відповідної активної державної політики та державного управління ефективним відтворенням інтелектуальних ресурсів.

Під інтелектуальним капіталом потрібно розуміти нематеріальні активи організацій, що генерують результати діяльності та цінність компанії. Інтелектуальний капітал потрібно розділяти на три основних елементи: людський капітал; капітал взаємин; структурний капітал.

Людський капітал – це частина інтелектуального капіталу, що безпосередньо відноситься до людини. Це – пізнання, фактичні навички, креативні та розумові можливості людей, їх рівень культури труда. Людський капітал має велике значення при впровадженні інновацій. В якості інвестицій у людський капітал виступає [2]:

- підвищення ступеня освіченості;
- зростання професійного досвіду;
- зростання індивідуальних взаємозв'язків;
- покращення здоров'я;
- мобільність;
- володіння новою інформацією.

Розвиток і раціональне використання вищевказаного ресурсу є стратегічним пріоритетом держави, що створює надійний фундамент для довгострокового розвитку всіх сфер суспільного життя. Поряд з цим важливо відзначити, що інвестиції в людський капітал не дають швидкого ефекту. Процес є довгостроковим і витратним [1, с.109].

Управління людським капіталом означає спрямовані дії суб'єктів управління на формування і розвиток елементів людського капіталу, що відповідають інноваційним характеристикам. Управління людським капіталом має виконувати такі основні функції: економічну, соціальну,

інноваційну і стимулюючу. Управління людським капіталом обов'язково має включати в себе процеси його формування, реалізації, оцінки та координації [2, с. 86].

Головною особливістю інтелектуального капіталу є те, що в процесі взаємодії окремих елементів такого виду капіталу виникає позитивний ефект, який є непропорційним докладеним зусиллям. Результат успішного формування інтелектуального капіталу установи полягає в ефективній взаємодії різних видів інтелектуального капіталу, тобто мова йде про його генеруючу функцію: реалізований в установі інтелектуальний капітал – це накопичений ринковий, структурний та соціальний капітал.

Іншою важливою особливістю є те, що саме в результаті взаємодії з іншими видами капіталу та збагаченням їх новими знаннями, компетенціями та ноу-хау, інтелектуальний капітал дає свій результат. Важливо пам'ятати, що розміри інтелектуального капіталу не зменшуються від його використання, але й не завжди зростають при додатковому інвестуванні. Серед негативних особливостей даного явища слід відзначити, що інтелектуальний капітал вимагає значних витрат творчої енергії, та згодом піддається моральному зносу в силу старіння знань, що постійно модернізуються під впливом останніх досягнень науки та техніки [4].

Дипломатична служба як особливий вид професійної діяльності є об'єктом підвищеної уваги зі сторони держави. Нові виклики та загрози, з якими стикаються уряди на сучасному етапі розвитку, вимагають переосмислення ролі дипломатії. В цьому процесі важливого значення набуває історична складова розвитку дипломатичної служби.

Дипломатія – це професія досить універсальна, оскільки дипломатам доводиться займатися широким колом питань, в тому числі політичного, економічного, торгівельного, правового та культурного характеру. Працівники дипломатичної служби повинні бути хорошими

комунікаторами, аналітиками та лобістами, вміти достойно представляти свою країну на міжнародній арені та захищати її інтереси, бути наділеними великими знаннями, досвідом, володіти іноземними мовами, користуватися довірою як свого уряду, так і уряду країни перебування, управляти собою навіть у найскладніших ситуаціях [4].

Усі держави приділяють першочергову увагу підготовці висококваліфікованих дипломатів, оскільки це напряму пов'язано з питаннями захисту та просування національних інтересів на міжнародній арені. Але, універсальної та загальновизнаної в світі системи підготовки дипломатів не існує: кожна держава готує дипломатів виходячи з власних пріоритетів та спираючись на свої ресурси.

Формування та розвиток інтелектуальних ресурсів дипломатичної служби здійснюється шляхом їх отримання, з одного боку, та нарощування існуючих інтелектуальних ресурсів на основі самостійних розробок та навчання, з іншого (рис.1).

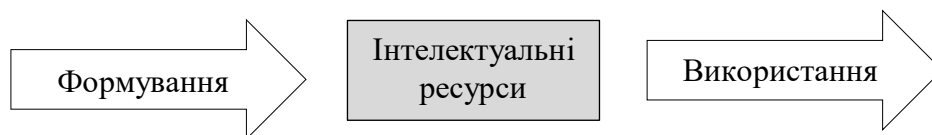

Рис. 1. Модель розвитку інтелектуальних ресурсів

Джерело: складено автором за [5]

Становлення ефективної дипломатичної служби – це процес довготривалий та складний. Тим не менше, в Україні вже досягнуто певні успіхи в її становленні та розвитку. В першу чергу, забезпечена правова база державної служби та дипломатичної служби як її складової. Структура Міністерства закордонних справ, його функції, основні форми та методи діяльності відповідають меті та завданням зовнішньополітичного курсу. За відносно невеликий термін Україна змогла створити закордоном широку мережу дипломатичних представництв та консульських установ.

Посилення інтеграційних та глобалізаційних процесів вимагає необхідності державного реформування існуючої системи дипломатичної служби через розробку чіткої та цілеспрямованої стратегії, яка б включала в себе розвиток сучасних інтелектуальних навичок та знань працівників дипломатичної служби усіх ланок. Мова йде про регулярне підвищення кваліфікації, насамперед, технічної та комп'ютерної грамотності, у зв'язку зі швидким розвитком інформаційних технологій, зміною технологічних платформ, дипломатичних каналів зв'язку та інфраструктури взаємодії із зарубіжною та вітчизняною аудиторією [4].

Драйверами змін у дипломатичній службі є три глобальних зовнішньополітичних виклики: економізація зростання впливу економічних чинників на міжнародні відносини; комунікація змін міжнародного комунікаційного середовища; координація ущільнення взаємозв'язків між державами [4].

Традиційні навички дипломатів полягають у наступному: вмінні вести переговори, запобігати конфліктам та врегульовувати кризи, розробляти аналітичні рекомендації з політичних, економічних та соціальних подій. Окрім цього, спеціалісти з іноземних справ повинні повною мірою працювати в багатьох стратегічних, аналітичних та програмних середовищах.

Сьогодні дипломатичні навички повинні включати три риси сучасної дипломатії: вміння стабілізувати суспільство; вміння спиратись на ресурси урядових установ та грамотне їх використання; вміння використовувати інструменти публічної та цифрової дипломатії.

Дипломатична служба здійснює процес своєї технічної та структурно-функціональної модернізації, оновлення, насамперед, в частині комунікації та роботи з інформацією, намагається зберегти довіру до себе, як необхідному елементу державної влади, а також як професійному товариству. Здійснюється це через великий об'єм публічно доступного

інформаційного матеріалу, застосування сучасних соціальних інтернет технологій у комунікації із зовнішнім середовищем та у своєму власному соціально-професійному суспільстві. Їх вдосконалення проводити з урахуванням знань про специфіку та склад інтелектуального капіталу, а також систему взаємодії його компонентів [4].

Висновки. Для ефективного розвитку та використання інтелектуального капіталу, що є найбільшим цінним ресурсом держави необхідно посилювати вимоги до сучасних форм та методів організації та управління дипломатичної служби. З одного боку, трансформація дипломатичної служби продиктована необхідністю вирішити проблеми державного управління, а з іншої є стимулом до модернізації, що пов'язано з глобальними змінами в сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики держав.

В сучасних глобалізаційних умовах потрібно системно вдосконалювати підготовку дипломатичних кадрів, в першу чергу, потрібно розробити механізм взаємодії між Міністерством закордонних справ України та освітніми закладами, посилити практичну складову в освітньому процесі, адаптувати освітні програми до вимог сучасних міжнародних відносин та вітчизняної зовнішньої політики. Вирішення цих проблем вимагає створення правової бази співробітництва, що розрахована на довготривалу перспективу.

Література

1. Гонин Д.В. Человеческий капитал как инструмент государственного управления в сфере повышения конкурентоспособности региональной экономики: теоретические аспекты / Д.В. Гонин // *Управленческое консультирование*, 2016. № 12 (96). С. 108–117.
2. Джумаева Р.А., Мухутдинова Т.З. Управление человеческим капиталом – стратегическим фактором развития инновационной хозяйственной

- системы / Р.А. Джумаева, Т.З. Мухутдинова // Вестник Казанского технологического университета, 2012. 15 (2). С. 84–89.
3. Кіреєва О.Б. Державне управління розвитком інтелектуальних ресурсів в Україні: теоретико-методологічний аспект: дис. роб. ... к. е. н.: 25.00.01. Дніпропетровськ, 2006. 216 с.
 4. Прохоров А.М. Большая советская энциклопедия в 30 т. М.: Советская энциклопедия, 1972. Т.10. 592 с.
 5. Albert S., Bradley K. The Impact of Intellectual Capital / S. Albert, K. Bradley // Open University Business School Working Paper. 1996. Vol. 15. PP. 35–41.
 6. Bontis N. Intellectual capital: an exploratory study that develops measures and models? / N. Bontis // Managing Intellectual Capital and Innovation, 1996. Vol. 21. PP. 132–145.

References

1. Honyn, D. V. (2016), “Human capital as an instrument of public administration in improving the competitiveness of the regional economy: theoretical aspects”, *Upravlencheskoe konsultyrovanye*, vol. 12 (96), pp. 108–117.
2. Dzhumaeva, R. A. and Mukhutdynova, T. Z. (2012), “Human capital management – a strategic factor in the development of an innovative economic system”, *Vestnyk Kazanskoho tekhnolohycheskoho unyversyteta*, vol. 15 (2). pp. 84–89.
3. Kiryeyeva, O.B. (2006), “Public administration of development of intellectual resources in Ukraine: theoretical and methodological aspect”, Abstract of Ph.D. dissertation, Theory and History of Public Administration, Dnepropetrovsk Regional Institute of Public Administration of the National Academy of Public Administration at President of Ukraine, Dnepropetrovsk, Ukraine.

4. Prohorov, A.M. (1972), *Bolshaya sovetskaya enciklopediya v 30 t.* [Great soviet encyclopedia in 30 volumes], Moscow, Russia.
5. Albert, S. and Bradley, K. (1996), "The Impact of Intellectual Capital", *Open University Business School Working Paper*, vol.15. pp. 35–41.
6. Bontis, N. (1996), "Intellectual capital: an exploratory study that develops measures and models?" *Managing Intellectual Capital and Innovation*, vol.21. pp. 132–145.